

УДК: 327(73)

Примљено:

16. октобар 2008.

Прихваћено:

14. новембар 2008.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година IV, vol. 4

Број 1-3/2008.

стр. 99-108

*Душан Николиш**

АМЕРИЧКА ТРАНЗИЦИЈА – КА НОВОМ МЕЂУНАРОДНОМ ПОРЕТКУ?

Резиме

Глобални, омамљујући талас обаманије запљуснуо је почетком новембра 2008. године Србију! Сама завршница америчких председничких избора („америчка изборна ноћ“) ванстандардно је политички обележена и готово идеолошки-пропагандно праћена у телевизијским масмедијима у Србији на такав начин као да се радило, и када се ради, о изборима у Србији и као да је телевизија тек тих дана као медиј ушла међу Србе: истоветни сценариј и сценографија претпоноћних и постпоноћних разговора, анализа, процена, предвиђања у студијима са учешћем неколицине истих (да ли и јединих у нас?) актера.

Кључне речи: Америка, избори, обаманија, светска криза, међународни поредак

Феномен Обама изазова и изазов пред Обамом

Амерички изборни финиш, тај медијско-политички новум, спонтано је, међу осталим, отворио суштинско и далекосежно питање: нису ли најновији председнички избори у САД, комерцијално-тржишним интересом домаћих масмедија и(ли) наметнутим спољним интересом, били, и можда постали, по први пут, и као преседан, „наши“ избори? За које,

* Научни саветник, Институт за европске студије, Београд

као да је било везано нескривено настојање да се подвуку под свест грађана као да је у питању нешто домаће, нешто што је део нас, као да се радило о изборима у Србији. Избори, у које се желело да будемо увучени као да се ради о нама: да навикамо, да се кладимо и гласамо (што је тзв. домицилна политичка елита, између осталог, и чинила у организацији Амбасаде САД у Београду). Да се, и дословце преко ноћи и током ноћ, људи са ових простора убеди да поверују у то да се ради о њима, о њиховим судбинама. Илити, да судбина и цивилизацијски хабитус Сједињених Држава треба да постану део нашег идентитета и постојања. Да сви треба помало да постанемо Американци! Американизација света – као глобализација! Као идентификација са САД или, барем, симпатија са овом силом и активно саучествовање у дељењу њене судбине.

Откуда, дакле, и одакле код актуелне власти и медија у Србији такав један изненадни и до тада непознати, незабележени домаћи „обама-помама“, плимски удар заноса и покушаја идентификације са изборима за председника у држави чији је глобални утицај познат, али која није једина, иако још увек најјача, глобална сила и са једним кандидатом за председника? Како то да таквог полета, на пример, није било пре четири године када је W обнављао свој мандат и када се чинило да су САД у самом апогеју своје планетарне свемоћи? (Пре осам година, у првом месецу еуфорије доласка на власт нове, петооктобарске опозиционе, власти, финансиране и обучене и од стране САД, главног агресора у рату против Београда и Србије 1999. године, то је могло бити прерано).

За лаике и површне експерте и за тзв. аналитичаре и посматраче америчке спољне, односно глобалне међународне, политике оваква запитаност и недоумица у погледу изненадне мегамедијске популарности „америчке изборне ноћи“ у домаћем политичком пропагандном телевизијском простору имају неког смисла, могу се и разумети. За оне сериозније, упућеније и искуством и знањем опскрбљене дубље познаваоце који себи, такође, постављају многа питања, „тајна“ је читљивија, одгонетљивија. Имајући пред собом најприоритетнији *константни и дугорочни историјски витални глобални национални интерес и циљ Сједињених Држава*, а он је од II светског рата – *очување водећег, или минимум суводећег, ста-*

туса и улоге владајуће глобалне суперсиле која „остатак“ света обликује војном, економско-финансијском, научно-технолошком, медијско-забавном и пропагандно-идеолошком силом према сопственим вредностима и потребама – САД, ма колико војно надмоћне или, како то понекад може изгледати, свемоћне у реализацији ове своје планетарне, цивилизацијске мисије, имају константну потребу за сталном подршком-потврдом, особито политичком, јавном, медијском, својој глобалној политици и својим војним акцијама и ратовима које воде широм света. Подршком у било ком виду. Макар и симболичном. (Војна подршка, узимајући у обзир њихову војну супериорност, за САД је од секундарног значаја.).

Потреба за подршком, као што је случај данас, експоненцијално се увећава и прераста у тихи вапај када се амалгимирају један већ изгубљени рат и једна доведена у питање темељна егзистенцијална филозофија система. САД нису могле, нити данас могу, да воде ратове, а још мање добитничке, без подршке политичких, идеолошких или ресурсних савезника и пријатеља, демократских или диктаторских, свеједно. При томе, посебну специфичну тежину и драгоценост за Сједињене Државе има подршка-потврда малих, од САД зависних и полувазалних земаља, дојучерашњих жртава ратне, агресорске милитаристичке међународне политике САД (познати феномен „идентификације са агресором“). Подршка великих савезника из натовско-трилатералне заједнице некадашњег „слободног света“ за САД је најважнија и подразумева се по себи.

Без такве обезбеђене трајне подршке, САД су биле, јесу и биле би у опасности да, као планетарни „светионик и бастион демократије“, буду доведене у везу са европским класичним тоталитаризмима и силама 20. века. Та опасност је била перманентно присутна реалност у свим већим ратовима које су САД водиле у последњих шездесет и три године од окончања II светског рата: у корејском и вијетнамском, који су се дешавали у епохи и у међународном поретку биполаризма и хладног рата са Совјетским Савезом; у првом Заливском рату против Ирака, у рату против Србије (СР Југославије) и у, данас актуелним, другом рату против Ирака и рату у Афганистану, у постбиполарној, постсовјетској ери америчког унипо-

ларизма која управо остаје за нама, као и у наступајућем добу новог мултиполаризма.

Новоизабрани шеф Сједињених Држава, Барак Хусеин Обама, пред собом има задатак и глобалну одговорност типа „немогуће мисије“. У извесном смислу, Барак Обама је „плебисцитарно“ изабрани планетарни лидер-демократа. По први пут у историји један амерички председнички кандидат је ентузијастички, „са надом“ у једне боље САД, „биран“ и од стране „остатка“ света. За спољну, тј. глобалну међународну политику САД он ће „одговарати“ својим бројним симпатизерима и „гласачима“ не само у САД већ и широм планете, у данас далеко распрострањенијем и комплекснијем „слободном свету“ од оног који је затекао Џон Кенеди 1960. године, када је ушао у Белу кућу. И Американци и свет желе да председника Обаму виде као лидера-миротворца и човека дијалога каквим се као кандидат представио. Засићење америчком политиком силе и унилатералним ратовима достигло је, изгледа, за САД и унутрашњу и међународну тачку критичне масе промене. Промене од ратова, агресија, интервенција, инвазија и окупација - ка дијалогу и стабилности.

Једноставно речено, „немогућа мисија“ новог америчког и „нашег“ председника САД могла би бити у настојању да, у демократском мултиполарном глобалном „окружењу“, премреженом старим и новијим критичним „луковима нестабилности и криза“, *задржи и унапреди доминантну глобалну лидерску позицију и улогу и ауторитет Америке као суперсиле за 21. век – без рата, војних интервенција и насиља „тврдом моћи“*. Да САД уведе у „транзицију“ – од рата ка дијалогу и демократском капацитету и ауторитету Сједињених Држава. Односно, да САД уведе у „транзицију“ - од ауторитета војне силе и ароганције ка сили и „ароганцији“ демократског ауторитета у светским односима. Својевремено, у јеку хладног рата, на почетку свога мандата, председник Кенеди је поставио за циљ – „нове границе“, „нове хоризонте“ (new frontiers) за „слободни свет“. Мисија новоизабраног председника Обаме, ако се између њих двојице жели правити нека аналогија, неупоредиво је тежа, сложенија и опаснија. Нада, реторички и декларативно тако присутна као слоган-водиља у његовој изборној кампањи, биће му, без сумње, и те како потребна у наступајућим годинама председниковања.

Најновији глобални поредак у настајању и САД

Слично „пробоју“ берлинског зида који се догодио крајем 1989. године, финансијско-кредитно-берзанска криза која у 2008. години из самог фундамента потреса и протреса Сједињене Америчке Државе а са њима и „остатак“ света, појава је и процес неупоредиво сложенији, дубљи, свеобухватнији и далекосежнији у погледу пресудних последица по међународне односе, глобални поредак и геополитику света од саме њене површинске, предоминантне економске „вулгарне“ појавности.

Прва асоцијативна поређења са великом економском друштвеном кризом у САД од 1929. године и надаље, која у овом тренутку и даље преовлађују у перцепцији и аналици, недовољна су, превазиђена и застарела. Тада, и све до крајем 1941. нису одлучиле да непосредно војно уђу у II светски рат (до 1943, кроз рат вођен са Јапаном на Пацифику) и у огољену, у Европи започету, глобалну битку за расподелу светске моћи и за овладавање светом, САД су биле само најјача привреда капиталистичког света, и света у целини, са успостављеним доминантним утицајем само у својој западној, „монроовској“ хемисфери, а војно, политички, дипломатски и обавештајно-безбедносно слабија и мање утицајна сила од „европских суперсила“ Британије, Немачке, Русије.

Данас, када се, као са „искреним“ одразом у огледалу драматично и немилосрдно суочавају са својим реалним, а не више само виртуелно-реалним, социјалним, финансијско-економским, па и војно-геополитичким бићем, САД су глобално свеприсутна суперсила за коју се до ових дана мислило да још није достигла своју крајњу тачку апогеја. Економско-финансијска криза америчког капиталистичког „постисторијског“, неолибералног, „постнеолибералног“, економског, и сасвим могуће, и друштвеног и политичког модела и система - који је последњих неколико деценија попримио унутрашња и међународна својства, карактер и димензије једног новог, демократског тоталитаризма, „беневоолентне глобалне демократске хегемоније“, униполарног, монополарног, унилатералног глобалног милитаристичког интервенционизма – *структурална* је и без сумње *тектонска*. Као таква, криза

није само америчка, већ је и криза светског капитализма (односно, глобалног, међународног капиталистичког поретка) каквог га данас познајемо. Како „централног“, капитализма тврдог језгра, тако и „периферијског“, који је од 1989. године, од „Горбачовљевских“ тектонских геополитичких, војно-безбедносних и идеолошко-политичких заокрета и промена, тако тријумфалистички наплавио Евро-РусоАзију, од Источног Берлина до Владивостока.

Криза која, међутим, само на први поглед супрафицијално делује из другог плана и која се само привидно може тумачити као „последница“, „исход“ прве, јесте – криза геополитичке, војне и политичке (све)моћи САД. Односно, свеобухватније речено, на делу је, *in vivo*, као у некој мега планетарној експерименталној реторти, урушавање готово две деценије трајућег глобалног постсовјетског, постгорбачовљевог, америчко(-натовског), униполарног међународног поредка. Породка моћи који је почивао на постисторијској „победи“ САД и Запада демократије, људских права и либерално-тржишног фундаментализма над „комунизмом“ и „империјом зла“.

Таква једна урушавајућа, „унутрашња“, системска криза, криза одоздо, из епицентра, у таквим САД, тешко да ће моћи више да одржи у животу међународни поредак креиран и спровођен од стране САД и лојално подупиран од стране њених старих и нових савезника и поданика, првенствено из Европске уније и НАТО-а. Систем, и његов примордијални „духовни“ и цивилизацијски креатор и његова ударна агонална песница - начети додуше последњих година „убодима“ са светске мултиполарне „геополитичке, периферије“, (Путинова нова демократска капиталистичка Русија, социјалистичко-капиталистичка Кина, Индија, Иран, латиноамерички левичарско-социјалистички „пикадори“) – добили су главни, изгледа најозбиљнији, дуго очекиван матадорски удар који се тако „изненада“ („ненадана“ је била и „револуционарна“ Источна Европа 1989) и „пре времена“ догодио тамо где је то једино и било могуће, изнутра, из самог прегрејаног, ужереаног језгра свих језгара.

Вашингтонски новембарски самит 2008. новопроизведене и америчком светском кризом новоизнуђене Групе 20 (тј. 21, са накнадно позваном Шпанијом), симболично је означио

крај епохе униполаризма у глобалним међународним односима, оивичене последњом деценијом 20. и недовршеном првом деценијом 21. века. Од неприкосновеног, ни од кога изазиваног и оспориваног глобалног лидера и глобалног унилатералног „демократског хегемона“, Буш-Обамина администрација је на самиту пристала, по први пут у новијој историји, на статус Сједињених Држава као једног међу осталима и то у главном граду САД, у дојучерашњем новом Риму, епицентру светске моћи и глобализације.

Најјачи изазов и ударац Сједињеним Државама дошао је од њих самих, „одоздо“. Светска „приферија“ се приближила „центру“, освојила неке његове квартове и ексклузивне зоне, центар мора да их дели с њом а и да се у нечему повуче на периферију. Са драматичним унутрашњим тектонским слабљењем центра светске моћи, моћ се дисперзује, разлива, препушта плуралистичкој моћи „периферије“ која израђа, издиже се, надире и тражи своје место. Све утицајнија, нарастајућа „мултиполарна периферија“ и ослабљени али још увек моћни „униполарни, унилатерални центар“ долазе у нови „цивилизацијски“, новохеленистички додир – у анти-хантингтонски додир цивилизација.

Пред нашим очима формира се ово ново, „кризно“ глобално неуронско, стем-ћелијско, мултиполарно умрежавање, стапање (*merger*) – у нови мултиполарни плурализовани међународни поредак. Геополитички, па и у погледу војне моћи, он још није профилисан. У тој својој димензији он је и даље „стари“, из донедавне униполарне епохе међународних односа, и та његова архитектоника доћи ће на дневни ред на крају. У том смислу, нови плуралистички међународни политички поредак као да је „спорији“ и могао би бити постепенији од претходног, са мање изражених тектонских ломова. За релевантну нову геополитичку реорганизацију, „реконфигурацију“, биће му потребно време, учвршћење и сагласност око нових правила игре и новог односа снага.

Сједињене Државе и сви остали светски актери, укључујући и мале играче на планетарној мапи какви су и Србија и остали њени „уситњени“ ексјугословенски суседи, резидуи униполарне ере, биће суочене са релативно новим феноменима (или, пак, освеженим старим од којих су неки последњих година у настанку и наговештају) регионалних, макро, интра и трансконтиненталних, *интересних геополитичких, геоеко-*

номских, ресурсних и војних макро окупљања, организовања, коалиција, савеза, стапања и сл. на *ad hoc*, краткорочној или дугорочној, трајнијој основи. Биће то једна сложенија, динамичнија, поливалентна, мултиполарна констелација са већим бројем мањих самосталних или крупних, агрегираних центара глобалне моћи која ће од Сједињених Држава, као само једног од најснажнијих међу њима, захтевати максималну флексибилност и далеко већу политичку и дипломатску способност, мудрост и знање од оних којима су располагале у хладноратовско, детантско и новохладноратовско време биполаризма, тј. биполарне равнотеже моћи две суперсиле и њихових блокова, или, пак, у постсовјетско, „посткомунистичко“ време униполарне неравнотеже моћи, тј. „демократске, доброћудне, усређитељске хегемоније“ и доминације једне суперсиле и њене сачуване европске војно-политичке алијансе и супериорне позиције у Европи.

„Усређитељска униполарна хегемонија“ биће „демократизована“ – дисперзована, диверзификована, распоређена на *више макро центара-целина глобалне моћи* које ће, *volens-nolens*, морати да буду у релативно стабилној равнотежи која, као што је већ сугерисано, неће моћи да трпи блокирајуће-вето односе периферија-центар, изнад-испод, надређеност-подређеност и сл. Стожери око којих ће моћи да се формирају овакви *макро регионални-унутарконтинентални-трансконтинентални интересни (гео)политички, (гео)економско-ресурсни и војно-безбедносни „ентитети“*, или који ће те целине можда тежити да формирају и између себе, несумњиво су у овом тренутку већ од раније издиференциране силе из глобалне „премијер лиге“: *Кина, САД, Русија, ЕУ, Индија* (или, евентуално, понаособ, издвојена *Немачка*) и, евентуално, *Јапан*. Сви ови „стожери“ су, да се помене, војне нуклеарне (изузев Немачке и Јапана), ракетно-космичке (осим Немачке), силе и све се налазе међу првих десет привредно најмоћнијих држава света. Остале државе из Г-20(21), са још једним мањим бројем које нису биле позване, чиниле би други прстен актера.

На крају, оваква једна нова, флексибилна и пулсирајућа функционална структура глобалног поредка у међународним односима захтевала би и *нове заједничке универзалне светске институције, органе, тела и механизме* који би „сервисирали“ и олакшавали међусобну коегзистенцију и одржање целина и такву хармоничну расподелу постојећих ограни-

чених, или будућих новооткривених, виталних планетарних ресурса и остварених богатстава, у пропорцијалном интересу свих.

Dusan Nikolis
AMERICAN TRANSITION – CREATING A NEW INTERNATIONAL ORDER?

Summary

Global enticing wave of Obamania got into Serbia at beginning of November 2008! Finish of American presidential elections (“American electoral night”) was unusually politically marked and in an almost ideological-advertising manner followed by TV - mass media in Serbia, as if it was the word about Serbian elections. Also, it seemed as if only from this period Serbian television as the media started informing: there was the same script and setting prepared for the evening and after midnight talks, the analysis, estimation and making predictions in TV studios by same old (and the only one?) participants.

Key Words: America, elections, Obamania, world crisis, international order.

